

SHAXS FAOLIYATIDA MOTIVATSIYANING ILMIY-NAZARIY PSIXOLOGIK TAHLILI

Sharafitdinov Abdulla XXX - O'zMU Jizzax filiali o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqoladashaxs faoliyatida motivatsiyaning o'rni va ahamiyati haqidaatroflicha yoritilgan. Shaxs faoliyati motivatsiyaning ilmiy nazariy psixologik tahlili keltirilib, motivatsiya nazariyalari orqali olimlarimiz tomonidan bildirilgan fikr-mulohazalarvayondushuvlarining mohiyatiochib berishga harakat qilingan.

Kalit so'zlar: Barqaror va beqaror motivatsiya,kognitiv motivatsiya, o'zini o'zi tasdiqlash, identifikatsiya qilish, protsessual,ma'lumot beruvchi.

Har bir inson o'z maqsadlari yo'lidagi ko'plab to'siqlarni yengib o'tadi, muayyan muammo va vazifalarni hal qilish yo'llarini rejalashtiradi va o'ylaydi. Faol hayotiy pozitsiya, har tomonlama rivojlanishga intilish va shaxsiy o'sish odamlarda bir xil darajada namoyon bo'lmaydi va bu farqni tushunishning kaliti motivatsiyadir. O'zingizni va boshqalarni rag'batlantirish nimani anglatishini va motivatsiyani rivojlantirish uchun qanday qilib to'g'ri ishlash kerakligini hamma ham bilmaydi.

Motivatsiya xulq-atvorni tartibga soluvchi jarayon sifatida qaraladi, chunki u insonni mehnatga undaydi. Axir, har qanday harakat yoki harakatsizlik har doim ham ongli bo'lmasa ham, motivni yashiradi. Motivatsiyahaqida birinchi eslatmani mashhur nemis mutafakkiri A. Shopengauer tilga olgan. Motivatsiya deganda ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan va ular atrofida ko'plab nazariyalar shakllangan murakkab psixologik hodisalar tushuniladi. Vaqtni qanday qilib yaxshiroq boshqarishni o'rganish va maqsadlaringizga qanday erishishni tushunish uchun siz qanday motivatsiya turlari mavjudligini va ularni qanday muvaffaqiyatli qo'llashni tushunishingiz kerak.

Inson faoliyatini tahlil qilar ekanmiz,agar biror kishi motivatsiya nimani anglatishini to'liq tushunmasa, unda bu nima ekanligini oddiy so'zlar bilan osongina tushuntiring. Birinchidan, siz ushbu so'zning kelib chiqishini va uning ma'nosini bilib olishingiz kerak. "Motivatsiya" atamasi lotincha "harakat" deb tarjima qilingan "harakatlanuvchi" so'zidan kelib chiqqan. Ushbu atamaning kelib chiqishini bilib olgandan so'ng, motivatsiya shaxsning harakatlarini boshqaradi, uni muayyan harakatlarni bajarishga yoki aksincha, harakatsizlikka undaydi, degan xulosaga kelish mumkin. Motivatsiya - bu insonning qobiliyatlaridan biri bo'lib, unga kerakli narsaga erishishga yordam beradi. Motivatsiyaning ishlab chiqilgan nazariyalari odamga uning hayot tarziga, faollik darajasiga va tashkilotiga katta ta'sirini ko'rsatadi. Ya'ni, odam qanchalik ko'p g'ayratli bo'lsa, u o'z maqsadlariga erishish uchun shunchalik ko'p harakat qiladi. Ba'zi olimlar inson motivatsiyasini faoliyatni tartibga solish jarayoni deb tushunishadi, boshqa mutaxassislar esa bu atama bilan ma'lum bir motivlar to'plamini nazarda tutadilar.

Psixologiyada motiv - bu insonning faol harakatlarini ma'lum bir yo'nalishga yo'naltirishga yordam beradi, inson o'z faoliyati davomida erishmoqchi bo'lgan narsaning umumlashtirilgan tasviridir. Maqsadga erishishdan kelib chiqadigan ijobiy his-tuyg'ular yoki maqsadlarga erishib bo'lmaydigan holatlarda salbiy his-tuyg'ular shaklida o'zini namoyon qilishi mumkin. Motiv ehtiyoj yoki maqsad bilan bir xil emas. Shaxs uchun motivatsiya nazariyalarida ehtiyoj jismoniy yoki psixologik noqulaylikni bartaraf etishga bo'lgan ongsiz istakdir, maqsad esa o'z xohish-istaklari va tashqaridan keladigan ma'lumotlar ustida ishlash jarayonida ongli ravishda qo'yiladi. Motivlar turli ehtiyojlar asosida shakllanadi va maqsadga erishish uchun rag'batdir. Ular inson uchun ishlab chiqilgan motivatsiya nazariyalarida batafsil ko'rib chiqiladi.

Shaxsning motivatsiyasini ijobiy va salbiy, barqaror va beqaror turlarga bo'lish mumkin. O'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan tashqi va ichki motivatsiya ham mavjud. Har qanday odam uchun ijobiy motivatsiya yoqimli his-tuyg'ular bilan qo'llab-quvvatlanishi kerak, salbiy motivatsiya esa salbiy tajribalardan qochishga qaratilgan. Barqaror motivatsiya insonning asosiy fiziologik ehtiyojlarini qamrab oladi va doimiydir, beqaror motivatsiya esa shaxsning ehtiyojlariga bog'liq (masalan, yomon odatlarga qarshi kurash). Bundan tashqari, individual, guruh va kognitiv motivatsiya ajratiladi. Har bir shaxs uchun motivatsiyaning individual turi organizmning fiziologik holatini saqlab qolishdan iborat bo'lib, guruh motivatsiyasi ijtimoiy aloqalarni qurish bilan bevosita bog'liqdir. Kognitiv motivatsiya yangilikni o'rganishga qaratilgan bo'lib, o'yin, tadqiqot faoliyati shaklida namoyon bo'ladi. Odamlarni ishlashga undagan barcha sabablar orasida eng keng tarqalgan motivlar ham tanlangan.

Ko'pincha odamlar o'z harakatlarida hokimiyat, o'zini o'zi tasdiqlash, identifikatsiya qilish, qo'shilish, o'z-o'zini rivojlantirish motivlari, shuningdek, tashqi va ijtimoiy ahamiyatga ega motivlarga asoslanadi. Boshqa motivlar ham inson faoliyati uchun asosiy motivatsiyaning tarkibiy qismlari bo'lishi mumkin. Sizni turli xil narsalar va jarayonlarga rag'batlantirishi mumkin, bu sizning xarakteringizga, turmush tarzingizga va professional muhitingizga bog'liq.

Har bir insonda ichki motivatsiya muhim rol o'ynaydi. Tashqi motivatsiya tashqaridan rag'batlantirishni olish bilan tavsiflanadi. Inson hayotidagi tashqi va ichki motivatsiya insonning kundalik hayotida tashqi va tovon olish, maqtov yoki e'tirof olish uchun birinchi navbatda har qanday ish bilanshug'ullanadi. Inson motivatsiyasi nazariyalariga ko'ra, uning ichki shakli tashqi sharoitlar bilan bog'liq emas va shaxs ma'lum bir faoliyatni, birinchi navbatda, unga zavq keltiradiganligi uchun tanlaydi. Misol uchun, u tanlovda g'alaba qozonish uchun emas, balki ijobiy his-tuyg'ularni olish uchun chizadi. Oddiy odam hayotidagi motivatsiyaning bu ikki turi bir-biri bilan chambarchas bog'liq va ko'pincha bir xil faoliyat bir nechta motivlar bilan qo'llab-quvvatlanadi. Motivatsiya nazariyalari Maslou, Alderfer, Gertsberg, Adams, Vroom kabi mashhur psixologlar tomonidan ishlab chiqilgan. Inson ehtiyojlarini batafsil tahlil qilish motivatsiya nazariyalari sohasida ikkita asosiy yo'nalishni aniqlashga imkon berdi:

1. Protsessual;
2. Ma'lumot beruvchi;

Ushbu motivatsiya nazariyalarining har biri ko'plab tarafdorlarni jalb qildi. Asosiy nazariyalarni o'rganib chiqib, insonning motivatsiyasi turlarini yaxshiroq tushunish, turli xil hayotiy vaziyatlarda inson harakatlarining mohiyatini tahlil qilish mumkin. Shaxsni rag'batlantirishning ushbu yo'nalishida asosiy e'tibor inson ehtiyojlari va ularni tizimlashtirish usullarini tahlil qilishga qaratilgan. Shaxs xulq-atvorixususiyatlarini shakllantirishga ichki hissiy-irodaviy impulslarning ta'siri o'rganiladi. Motivatsiya nazariyasining bunday tamoyillari Maslou, Gertsberg, Makkelland, Alderfer tomonidan qabul qilingan.

Maslou nazariyasi. Har qanday shaxs uchun motivatsiyaning ushbu nazariyasida eng muhimi, ehtiyojlarning guruhlariga bo'linishi, ular o'rtasida qat'iy ierarxiya kuzatiladi. Inson motivatsiyasining ushbu nazariyasini tasvirlash uchun asosiy fiziologik ehtiyojlarga asoslangan piramidadan foydalanish mumkin va piramidaning eng yuqori qismi o'z-o'zini amalga oshirishga erishishdir.

Alderfer nazariyasi. Inson motivatsiyasining ushbu nazariyasiga ko'ra, barcha ehtiyojlarni 3 guruhdan biriga (mavjudlik, bog'lanish va o'sish) kiritish mumkin. Maslou nazariyasidan odamni motivatsiya qilishning ushbu nazariyasi o'rtasidagi farq shundaki, Maslou quyi ehtiyojlardan yuqori ehtiyojlarga faqat bir tomonlama harakatni tan oldi;

Makkelland nazariyasi. Agar siz ushbu motivatsiya nazariyasini o'rgansangiz, inson hayot davomida muvaffaqiyatga erishish, sheriklik va hukmronlik ehtiyojlarini o'zlashtirishi mumkinligini va ulardan biri uning fe'l-atvori va xatti-harakatlariga kuchli ta'sir ko'rsatishini ko'rishingiz mumkin;

Gertsberg nazariyasi. Bu nazariyada shaxsning shakllanishiga va uning faoliyatiga moddiy va nomoddiy omillarning ta'siri ko'rib chiqiladi. Inson motivatsiyasining bu nazariyasidan firma va korxonalar rahbarlari tomonidan xodimlar mehnatini optimallashtirish uchun keng foydalaniladi.

Inson motivatsiyasining quyidagi nazariyalari nafaqat ehtiyojlarni, balki ko'zlangan maqsadga erishishga qaratilgan harakatlarni, faoliyatning xarakterini ham tahlil qiladi. Muayyan shaxs uchun motivatsiya darajasi nafaqat ehtiyojlarning mavjudligiga, balki uning ushbu ehtiyojlarni qondirishga qanchalik tayyor ekanligiga ham bog'liq. Siz tanlagan yondashuv samarali bo'lishiga va maqsadga erishishga yordam berishiga qat'iy ishonch hosil qilish kerak.

Adamsning tenglik nazariyasi. Inson uchun motivatsiyaning ushbu nazariyasining mohiyati shundaki, u muayyan harakatlar natijasini xuddi shunday hayotiy sharoitlarga tushib qolgan boshqa odamlarning natijasi bilan solishtirishga moyil. Inson motivatsiyasining ushbu nazariyasi sub'ektiv bo'lganligi sababli, adolatli baholashdan tashqari, inson boshqalar tomonidan olingan natijani kam yoki ortiqcha baholashi mumkin.

Motivatsiya nazariyalari inson uchun muhim rol o'ynaydi, chunki motivatsiya qanday shakllanganligini tushunib, siz ushbu ma'lumotlardan maqsadlaringizga erishish uchun foydalanishingiz mumkin. Muvaffaqiyatli odam

turli xil foydali motivatsiyalardan muvaffaqiyatli foydalanishi va kerak bo'lganda boshqalarni rag'batlantirishi kerak. Nazariy materialni o'rganib chiqib, siz o'zingiz uchun eng foydali yondashuvni tanlashingiz va kundalik hayotda undan nimanidir olishingiz mumkin. Biroq, o'zini va boshqalarni rag'batlantirish nimani anglatishini hamma ham bilmaydi.

Mutaxassislar tomonidan ishchilar va talabalar uchun turli xil motivatsiya usullari qo'llaniladi. O'z-o'zini rag'batlantirish usullari ham mavjud, ular orasida: Tasdiqlarni o'qish va takrorlash, o'z-o'zini ifoda etish; buyuk odamlarning hayot yo'llarini o'rganish, vizualizatsiya. Inson uchun motivatsiya nazariyalarini o'rganish o'z xatti-harakatlarini va boshqa odamlarning xatti-harakatlarini yaxshiroq tushunishga, samaradorlikni oshirish rejasini ishlab chiqishga yordam beradi. O'zingizni harakatga undash nimani anglatishini hal qilsangiz, vaqt o'tishi bilan ko'plab muammolarni hal qilish siz uchun muammo bo'lib qolmaydi. Hayotda muvaffaqiyatga erishish nafaqat motivatsiya, balki boshqa ba'zi ko'nikmalar, masalan, muammolarni hal qilishda nostandart yondashuvlar bilan ham bog'liq.

“Iroda bor joyda yo'l bor” degan gap to'g'ri aytilgan. Har qanday ishni qilish uchun, birinchi navbatda, buni qilishga tayyor bo'lishingiz kerak. Bu, ular aytganidek, "siz yarim jangda g'alaba qozonasiz". Biror narsa qilish istagi sizning maqsadlaringizni va ushbu maqsadlarga erishish yo'llarini yanada aniqlab beradi. Iroda siz ishonishingiz kerak bo'lgan narsadir, bu o'z-o'zini rag'batlantirishning ahamiyatini yanada oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Daniel Goleman, Richard Boyatzis, Enni Makki Hissiy intellekt odamlarni boshqarish san'ati 2002.
2. Qarshiboyeva G. Oilada bolalarni xalq og'zaki ijodi na'munalari asosida tarbiyalash //АрхивНаучныхПубликаций JSPI. –2020.
3. Шарафитдинов А. и др. Проблема застенчивости у ребенка и ее устранение //Образование и воспитание. –2020. –No. 2. –С. 64-66.
4. Шарафитдинов А. и др. Формирование у учеников чувства общности //Образование и воспитание. –2020. –No. 2. –С. 66-67
5. Маджидов Дж Б, Маджидова В, Шарофиддинов А. Социальный интеллект как совокупность способностей, обеспечивающих адаптацию личности в обществе. страницы: 22-24 источник: актуальные вопросы современной психологии материалы международной научной конференции. 2017
6. Sharaffitdinov, A., & Yusupov, U. (2022). The opportunities of educating morality for children through samples of folklore. Eurasian Scientific Herald, 5, 65-68.
7. Sharafitdinov Abdulla, Qurbonboyev Miraziz Zulxaydar o'g'li Psychological Characteristics of Decision Making in Management Global Scientific Review A

8. Sharafitdinov Abdulla Qarshiboyev Sardor Alisher ugli 2022, The role of family in the formation of learning motivation for adolescents. Texas Journal of Multidisciplinary Studies ISSN NO: 2770-0003 <https://zienjournals.com> Date of Publication: 30-03-2022

9. Sharofitdinov, A. (2022). O‘SMIRLARDA O‘QUV MOTIVATSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA OILANING O‘RNI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(6), 82-87. извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5490>

10. Sharofitdinov, A. (2022). O‘SMIRLARDA JINOYATCHILIK XULQINING KELIB CHIQISHI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(6), 78-81. извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5489>

11. Abdulla, S., & Zulxaydar o‘g‘li, Q. M. (2022). Psychological Characteristics of Decision Making in Management. *Global Scientific Review*, 1, 14-18.

12. Sharafitdinov, A., & Eshqulova, N. (2022). Xulqi ogishgan osmir oquvchilarda agressiv xatti-harakatlarning namoyon bolishi. *Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar*, 1(1), 483-485.

13. Shovxiyev, L., & Sharafitdinov, A. (2022). Psixologiyada tush korish tilsimlari. *Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar*, 1(1), 485-488.

14. Sharafitdinov, A., & Shovxiyev, L. (2022). Hissiy intellekt va uning shakllanishi. *Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar*, 1(1), 437-440.

15. Abdulla, S. (2022, March). THE ROLE OF FAMILY IN THE FORMATION OF LEARNING MOTIVATION FOR ADOLESCENTS. In *Conference Zone* (pp. 286-288).

16. Sharofitdinov, A. (2022). OILADA SIBLING MAQOMI MUNOSABATLARINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(3).

17. Sharofitdinov, A., & Umidjon, Y. (2022). SHAXSIY KAMOLOTDA ART-TERAPEVTIK MASHQLAR. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(3).

18. Sharofitdinov, A. (2022). Destruktiv xulq-atvor paydo bo‘lishi va shakllanishining ijtimoiy psixologik omillari. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(3).

19. Sharofitdinov, A. (2022). SHAXS RIVOJLANISHIDA HISSIY INTELLEKTNING O‘ZIGA XOS O‘RNI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(5).

20. Sharofitdinov, A. (2022). SPORT BILAN SHUG‘ULLANUVCHI BOLALARNING HISSIY-IRODAVIY SIFATLARINI

RIVOJLANTIRISH. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 2(5).

21. Sharafitdinov AbdullaXXX, Soyimnazarov Navro‘zbek Baxtiyor o‘g‘li, Nishonov Muhammadali Narimon o‘g‘li. Characteristics of Emotional Intelligence in Managers Volume: 01 Issue: 10 Oct–2022

22. XXX S. A. et al. PSYCHOLOGICAL DESCRIPTION OF THE CONCEPT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2022. – Т. 7. – С. 71-75.

23. XXX, Sharafitdinov Abdulla. "CHARACTERISTICS OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN MANAGERS." *European Journal of Interdisciplinary Research and Development* 8 (2022): 22-25.

24. XXX, Sharafitdinov Abdulla. "Scientific-Theoretical Psychological Analysis of Personal Activity Motivation." *Zien Journal of Social Sciences and Humanities* 14 (2022): 72-75.

25. Жасур, М. (2022). ГЕНДЕР УСТАНОВКАЛАРИ ВА ИЖТИМОЙЛАШУВ ЖАРАЁНИНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ. *Involta Scientific Journal*, 1(6), 69-77.

26. Мажидов Жасур, & Ҳамдамов Ҳайдарбек. (2022). ШАХСГА СТРУКТУРАВИЙ ЁНДАШИШДА ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ. *Involta Scientific Journal*, 1(7), 138–148. Retrieved from <https://involta.uz/index.php/iv/article/view/255>

27. Ҳайдарбек Ҳамдамов. (2022). ХУШҲОЛЛИКНИНГ ТУЗИЛИШИ ВА АҲАМИЯТИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР. *EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH*, 2(12), 533–538. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7337673>

28. Hamdamov, X. (2021). ЗНАЧЕНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЛИЧНОСТИ. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, (2). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/3345>